

Beylerbeyi Sarayı'nda Mavi Salon'un eski bir fotoğrafı (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90.872) ve resmî törenler için kullanılan Havuzlu Salon

Yapının arka tarafında bulunan set bahçeleri Harem ve Mâbeyn bölümlerini birbirinden ayırmaktadır. Birbirlerine merdiven ve rampalarla bağlı bu set bahçelerinin en üstünde Sarı Köşk ve Mermer Köşk adlarında iki yapı bulunmaktadır. Sarı Köşk adını renginden, Mermer Köşk ise sofasındaki mermer havuzla duvarlarındaki selsebillerden almıştır. Bu köşkerin önünde 80 × 30 m. boyutlarında bir havuz bulunmaktadır. Havuzun günümüzde Boğaziçi Köprüsü ayağına bakan tarafında ise saray atlarının bakımı için yaptırılmış, tavanında renkli armalar ve hayvan tasvirleri bulunan ve türünün en zengin örneği olan Ahır Köşkü yer almaktadır.

Bütün bu yapılar Beylerbeyi Sarayı kompleksinin günümüze gelebilen birimleridir. Boğaziçi Köprüsü'nün yapıyla parçalanmış bahçeleri ve çeşitli kuruluşların kullanımındayken orijinalliğini kaybetmiş ya da ortadan kalkmış diğer bölümleriyle bugün Beylerbeyi Sarayı bütünlüğünü önemli ölçüde yitirmiştir. Öte yandan şimdi mevcut olmayan Geyiklik, Has Ahır, Aslanhâne, Tavukluk ile Paşalar, Muzika ve Agavat daireleri, sarayın bugüne kadar belirlenebilmiş aslî birimlerinden birkaçıdır.

Beylerbeyi Sarayı'nın ilk büyük konuğu, III. Napolyon'un karısı Fransa İmparatoru Eugénie'dir. Karadağ Kralı Nikola ve İran Şahı Nasrüddin de İstanbul'u ziyaretleri sırasında bu sarayda kalmışlar, 1877 yılında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a gelen Gran Dük Nikola ve Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph de bir süre burada konuk edilmişlerdir. Tahttan indirildikten sonra Selânik'teki Alâtini Köşkü'nde ikamete mecbur edilen II. Abdülhamid, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine İstanbul'a getirilmiş (1912)

ve ölümüne kadar (1918) bu sarayda kalmıştır. Saray Cumhuriyet döneminde de devlet konuklarına tahsis edilmiştir. Atatürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye geldiğinde İran Şahı Rızâ Pehlevî bu sarayda kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yıldız Albümleri, İÜ Ktp., nr. 90.815; Cassell's, *History of the Russo-Turkish War*, London 1877, s. 138; Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1974, II, 437-439; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 207-232; U. Bali, "Eugénie de Montije, Iperatrice des français au palais de Beylerbey", *TOK Belleteni*, sy. 38 (1945), s. 32-34; Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "Le Palais Beylerbeyi", a.e., sy. 103 (1950), s. 32-33; a.mlf., "Beylerbeyi Sahil Sarayı", *Ist.A.*, V, 2690-2698; A. H. Çelebi, "Beylerbeyi Sarayına Dair İntibalar", *TY*, sy. 38 (1961), s. 298-302; B. A. Photiades, "The Palace of Beylerbeyi", *TOK Belleteni*, sy. 260 (1963), s. 28-29; E. Sevgin, "Beylerbeyi Sarayı", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 4, İstanbul 1966, s. 38-47.

METİN SÖZEN

BEYLİKÇİ

Divân-ı Hümâyun'a bağlı Beylikçi, Ruûs ve Tahvil kalemlerinin âmiri ve reîsülküttâbın yardımcısı.

Devlete ait hak ve yetkileri ifade eden "beylik" ile Türkçe "çi" ekinde oluşan kelimenin bitikçiden gelmiş olabileceği de ileri sürülmüştür (*Kâmûs-ı Türkt.*, s. 299). Beylikçiliğin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ahmed Resmî Efendi 1060'tan (1650) sonra ortaya çıktığını belirtmekte ise de (*Sefîne-tür-rüesâ*, s. 7) daha önceki tarihlere ait belgelerde beylikçilik görevinin verildiği görülmektedir (BA, KK-Ruûs, nr. 261, s. 8). Esasen ismi farklı olsa bile beylikçiliğe benzer bir makamın Osmanlılar'da divanın teşkil edildiği tarihten beri mevcut

olması kuvvetle muhtemeldir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nişancının devlet teşkilâtındaki önemi azalmaya başlarken reîsülküttâb ön plana çıkmış, beylikçinin de bu dönemde divan kalemlerinin âmiri olarak görev ve sorumluluğu artmıştır. Şer'î sahanın dışında kalan divan muamelâtının düzenlenmesi, üst makamlara sunulması, divan defterlerinin tutulması, ahidnâme, ferman, hatt-ı hümâyun, nâme-i hümâyunların hazırlanması ve kontrolü hep onun sorumluluğunda idi. d'Ohsson, askerî ve mülkî nizamnâme ve kanunların hazırlanmasının, yabancı devletlerle yapılan muahedelerin muhafazasının, maliye dışındaki bütün emir ve fermanların çıkarılmasının Beylikçi Kalemî'ne ait olduğunu söylemektedir (*Tableau générale*, VII, 160).

Beylikçi Kalemî'nde çeşitli tarihlerde başlanılarak tutulan defterler arasında nâme-i hümâyun, mühimme, mühimme zeyli, atık şikâyet, mukavelenâme, mühimme-i mektûm, mühimme-i Mısır, nefiy ve kısas, imtiyaz, muktezâ, kalebend, ahkâm, izin-i sefîne, tevcihât-ı mülkiyye, kilise, şehbender, gayri müslim cemaatleri, nişan, tekaüd, kanunnâme-i askerî ve meclis-i Tanzimat defterleri sayılabilir.

Beylikçi Kalemî'nde belgelerin yazılması ve muamelenin takibinden sorumlu olan, kalemdeki kâtiplere nezaret eden bir kesedar, kâtiplerin yazdıkları yazıları gözden geçiren bir mümeyyiz, hazırlanan emir ve hükümlerin mevcut kanunlara ve nizamlara uygunluğunu inceleyen bir kanuncu, dairedeki işler hakkında rapor tanzim eden bir i'lâmcı bulunmakta idi. Bu görevlilerin her biri birer şubenin başı idi. Bunlardan başka serdefterci ve istenilen defterleri getirmek üzere defterciler vardı. Beylik Kalemî'nden yazılan her fermanın XVIII. yüzyıl ortalarında bir kuruş, mütesellim beratından dört kuruş resim (harc) alınır, bunun yarısı reîsülküttâba, yarısı da beylikçiye ait olurdu.

Devlet muamelâtı Divân-ı Hümâyun'dan önce Paşa Kapısı'na, oradan da Bâbrâli'ye intikal edince beylikçiliğin de önemi arttı. Burada muamelenin seyri belli usuller içinde olurdu. Divân-ı Hümâyun'da görüşülüp karara bağlanan konuların müsveddeleri kalemde hazırlanır, beylikçinin ve reîsülküttâbın kontrolünden sonra kesinleşerek temize çekilir, tuğra için nişancıya gönderilirdi. Önemli meselelerde ferman çıkarılmak için önce sadrazam bir telhis*le padişahın rızasını alır,

Beylikçi
(Ârif
Mehmed
Paşa,
*Mecmûa-i
Tesaüt-i
Osmâniyye*,
İstanbul 1279,
Levha IX)

oradan gelen hatt-ı hümayuna göre Beylikçi Kalemî'nde müsvvedde hazırlanır, ilgili makamlardan geçerek kesinlik kazanırdı. Beylikçi kendisine havale edilen meselenin önemine ve mahremiyetine göre açık veya gizli olarak çalışma saatleri içinde dairesinde, eğer çok gizli ise akşam evinde metni kaleme alırdı. Tamim niteliğindeki fermanları ise kalemdeki bir kâtip okur, çok sayıda kâtip aynı anda yazardı. Nitekim Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ilgili ferman Beylikçi Pertev Efendi tarafından kaleme alınmış, yüzden fazla suret çıkarılarak pek çok yere gönderilmişti (Esad Efendi, s. 103-106).

Yabancı devletlerin elçilerinden Hariciye Nezâreti'ne gelen evrak önce Beylikçi Kalemî'ne gelir, beylikçi evraka "muktezâ" işareti koyarak incelenmek üzere kaleme havale ederdi. Buradaki uzmanlar konunun antlaşmalara, devletler arası hukuka uygunluğunu araştırarak muktezâ işareti altına ayrıntılı kayıtlar düşerler, daha sonra evrak tekrar Hariciye Nezâreti'ne gönderilirdi. Ayrıca bu nevi evrak Beylikçi Kalemî'nde muktezâ defterlerine işlenirdi.

1873 tarihli bir düzenlemeye göre Beylikçi Kalemî kesedar ve mümeyyiz idaresinde kanun memuru, iki mukabeleci, iki hulâsa memuru, başdefterî, dört defterî ve birçok kâtipten oluşuyordu. Görevliler üç sınıf halinde kırk kişiye ulaşmakta idi. Bunların dışında çok sayıda mülâzim vardı. Buradaki uygulamaya göre kanunî ve müsevid efendiler tarafından kaleme alınan müsveddeler başdefterciye, oradan mümeyyize gider, yazışma usullerine ve eski örneklerine uy-

gunluğu kontrol edilip düzeltmeler yapıldıktan sonra kesedar tarafından incelenir, oradan beylik kesedarına, son olarak da beylikçilik makamına sunulurdu. Beylikçinin "yazıla" kaydından sonra temize çekilir, tarih ve mühür konulur, beylik odasından "sah" işareti çekilirdi. Kalemdeki hulâsalar üzerine de aynı tarih ve işaretler konulduktan sonra sahiplerine verilmeden önce son kontrol için tekrar beylikçiye sunulurdu. Bu arada herhangi bir safhada şer'î veya örfî mevzuata aykırılıktan şüphelenilirse şer'î makamlardan, sadâretten, Şûrâ-yı Devlet'ten, Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye'den veya ilgili diğer dairelerden sorulup görüş alınırdı. Aynı şekilde Ruûs ve Tahvil kalemlerindeki evrak da çeşitli safhalardan geçtikten sonra beylikçi tarafından son kontrolü yapılırdı (BA, İrade-Dahiliye, nr. 46.122).

Küttâb* zümresine mensup olan beylikçi meslek için gerekli olan temel bilgileri aldıktan sonra Dîvân-ı Hümayun ve Bâbü'lî'nin çeşitli kalemlerinde ustacırlık ilişkisi ile yetişir, inşâ sanatının inceliklerini, çeşitli kavram, ibare ve hukukî mevzuatı, iç ve dış meselelere dair devlet siyasetini öğrenirdi. Bu hizmetleri sırasında ilerleyerek üstün başarı gösterenler reisülküttâblık ve sadrazamlığa kadar yükselebilirlerdi. Çok defa teşrifatçılık görevinde de bulduklarından devlet protokolünü çok iyi bilirlerdi. Hatta iki görevi birlikte yürütenleri de vardı. Meselâ Abdullah Nâilî Paşa'ya 1743'te beylikçiliğe ilâveten teşrifatçılık da verilmiş, kendisi daha sonra sadrazamlığa yükselmışti (Şem'dânîzâde, I, 111).

XIX. yüzyılda beylikçiler devamlı ve geçici olarak çeşitli diplomatik görevlere de tayin edilmişlerdir. Ayrıca yabancı devlet elçileri İstanbul'a geldiklerinde yapılan görüşmelerde beylikçilerin önemli görevler üstlendikleri olurdu (BA, HH, nr. 37.935). Bu dönemde onların devam ettikleri kalemlerde bazı Batı dillerini öğrendikleri de bilinmektedir. Nitekim bu sayede 1255'te (1839) Beylikçi Şekib Efendi Londra Sefareti'nde görevlendirilmiş, Mahmud Râif Efendi, Yusuf Âgâh Efendi ile İngiltere'ye sefaret başkâtibi olarak gitmiş, dönüşte 1796'da beylikçi olmuştur. 1834-1835'te beylikçi efendi Beç'te bir süre kalarak İmparator ve Başvekil Metternich ile mülâkatta bulunmuş, gidip gördüğü yerlerin durumu hakkında Bâbü'lî'ye rapor sunmuştur (BA, HH, nr. 47.262-C). Aynı şekilde Bâbü'lî Tercüme Odası'ndan yetişen Ahmed

Ârif Paşa'ya Dîvân-ı Hümayun tercümanlığına ilâveten beylikçilik de verilmiş, bir süre çeşitli diplomatik görevlerde bulunduğundan sonra sadrazam olmuştur.

Beylikçiler Umûr-ı Hâriciye Nezâreti kuruluncaya kadar reisülküttâbın başyardımcısı durumunda iken 1253'te (1837) reisülküttâbların Hariciye nâzırı olmalarından sonra sadârete bağlanmışlar ve oradaki kalemlerin âmiri durumuna gelmişlerdir. Bu makam Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK-Ruûs, nr. 261, s. 8; BA, HH, nr. 4852, 23.302-A, 37.935, 47.165, 47.262-C; BA, İrade-Dâhiliye, nr. 46.122; Şem'dânîzâde, *Mür'it-tevârih* (Aktepe), I, 111; Ahmed Resmî, *Şefîne-tür-rüesâ*, İstanbul 1269, s. 7; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1243, s. 103-106; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 299; Lutfî, *Târih*, IX, 65, 98, 102, 114; d'Ohsson, *Tableau générale*, VII, 160; Midhat Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Başvekkâlet Arşivi*, Ankara 1955, s. 14-29; H. Gibb — H. Bowen, *Islamic Society and the West*, Oxford 1969, I/1, s. 119, 121, 122, 125; Ahmet Mumcu, *Divân-ı Hümayun*, Ankara 1976, s. 7, 68, 128; C. V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire*, New Jersey 1980, s. 74, 83-86, 260, 335, 368, 382; Hammer, "XVIII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Teşkilâtı ve Bâbü-âli" (trc. Halit İlteber), *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, VII, İstanbul 1941, s. 571, 583; T. Temelkuran, "Divân-ı Hümayun Mühimme Kalemi", *TED*, VI (1975), s. 129-175; Pakalın, I, 221; Halil İnalıcık, "Reis-ül-Küttâb", *İA*, IX, 674-675.

MEHMET İPŞİRLİ

BEYLİKÇİZÂDE ALİ AŞKİ BEY

(bk. ALİ AŞKİ BEY).

BEYNE BEYNE

(bk. İMÂLE).

BEYNÜNET

(البيونة)

Koca ile karısı arasında meydana gelen kesin ayrılık mânâsında bir fıkıh terimi.

Kelime anlamı "ayrılmak ve uzaklaşmak" demektir. Beynünete yol açan boşanmaya *ibâne*, bu şekilde boşanmış kadına da *mübâne* denir.

Şartlarına uygun yeni bir nikâh olmaksızın geri dönülemeyecek tarzda evliliğe son veren boşama (*bâin talâk*) bunu ifade eden çeşitli sözlerle olur. Ayrıca nikâhtan sonra henüz zıfâf gerçekleşmeden veya karı kocanın bir bedel karşılı-